

sürdürülebilir kentsel dönüşüm ve asbest güvenliği

ülkemizde bugün itibariyle ne “yıkım sektöründen” ne de “yıkım yönetiminden” bahsetmek mümkün olmadığından yapı yıkım süreci düzensiz ve denetimsiz bir şekilde işletilmektedir ki, bu hiç te sürdürülebilir bir şey değildir.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’un 2012 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte kentsel dönüşüm olgusu ülke kamuoyunun gündeminde daha fazla tartışılmaya başlamıştır. Basında ve halk arasında “kentsel dönüşüm kanunu” adı verilen 6306 sayılı yasaya ilişkin yetkililerinin yaptığı açıklamalara göre “300-400 milyar ABD Doları bir bütçe gerektiren bu çalışmalarda” önümüzdeki 20 yılda en az 6500000 adet bağımsız birim yıkılarak yeniden yapılacaktır^[1]. Yıkımlar sonucu ise 500.000.000 ton yıkım atığının ortaya çıkması beklenmektedir^[2].

Bu kanundan ülke kentlerinin neredeyse tamamını; ülke nüfusunun ise 1/3’ünü doğrudan etkilemekte ya da etkileyecektir. Ülkemizin jeolojik risk ve yapılaşma gerçekliğinin kentsel ve kırsal yaşam alanlarını “afet risklerine karşı dayanıksız kıldığı” gözönüne alındığında kentsel dönüşüm olgusunun kamuoyunda çok daha hızlı kavranması ve desteklenmesi beklenirdi. Ancak ayrıntılı sosyo ekonomik, teknik vb. analizler yapılmadan oluşturulan projelerde arzulan sonuçlar alınamamış; uygulama süreçlerinde sık sık proje sahasında yaşayan halkın tepkisi ile karşılaşmış; açılan “iptal davaları” Bakanlığın aleyhine sonuçlanmış; sonuçta kamuoyunda kentsel dönüşüm sürecine olan “güven” sarsılmıştır.

Öte yandan, ülkemizdeki kentsel dönüşüm projelerinin önemli bir eksikliği de “sürdürülebilirliğidir”. Çevresel sorunlara “yapılı çevrenin etkisinin” ortaya konmasıyla birlikte ekolojik değerlere odaklanan “sürdürülebilirlik” kavramı ile kent ve kentsel

dönüşüm kavramları arasında sıkı bağlar kurulmuştur. “Sürdürülebilirlik kavramı, kentsel gelişmeyle birlikte sorunların ortaya çıktığı ekolojik ortamların belirlenmesi, düzenlenmesi ve planlanması gibi daha geniş kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımın gelişimine yol açmıştır”^[3].1990’lı yılların sonuna gelindiğinde Avrupa’da **sürdürülebilir kentsel dönüşüm; “kentsel sorunların çözümlenmesini sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamayı amaçlayan geniş kapsamlı bir vizyon ve eylem”**^[4] olarak tanımlanmıştır.

Görüldüğü üzere, aslında Ülkemizde katılımçılık, sosyal etkiler, yerel halkın sosyo-ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması, “yerinde ve katılımcı dönüşüm”, “rant politikası” vb açılardan kentsel dönüşüme ilişkin yanıtını aradığımız soruların nerdeyse hepsi bu kavramın konusunu oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir kentsel dönüşümün “çevresel koşullara” paradigmasının bir parçasını da kentsel dönüşüm amaçlı yıkımların çevre ve insan sağlığı açısından en doğru şekilde yönetilmesi oluşturur. Ancak ülkemizde bugün itibariyle ne “yıkım sektöründen” ne de “yıkım yönetiminden” bahsetmek mümkün olmadığından yapı yıkım süreci düzensiz ve denetimsiz bir şekilde işletilmektedir ki, bu hiç te sürdürülebilir bir şey değildir.

Eğer 6306 sayılı yasa ile “20 yılda 6.500.000 adet bağımsız birimin dönüştürülmesi” hedefleniyor ise bu sürecin diğer bir ifadesi “yılda ortalama yaklaşık

50.000 binanın yıkılmasıdır". Dolayısıyla, mevcut yıkım algısı değişmediği sürece, yıkılacak bina sayısındaki bu artış, toplumu hem daha fazla iş sağlığı ve güvenliği hem de çevre sağlığı ve güvenliği sorunları ile karşı karşıya bırakacaktır. Bu koşullarda, özelde yıkım yönetimi genelde de kentsel dönüşüm yönetiminin sürdürülebilirliğinden söz edemeyiz.

Yıkımlarda Asbest Güvenliğinin Sağlanması

Bilindiği gibi bina yıkımı, iş sağlığı ve güvenliği açısından "çok tehlikeli" işler sınıfında sayılır [5]. Ancak yıkım faaliyeti sadece "iş sağlığı ve güvenliği" açısından değil, çevresel etkileri açısından da kamuoyu gündeminde bir konudur. Bir yapının yıkılmasının, kimi zaman yapımından daha tehlikeli ve kirlenici bir işlemdir. Bir yıkım olayı bünyesinde birçok açıdan "risk faktörü" taşımakta olup konuya ilişkin örnekler aşağıda sunulmuştur;

-Toz Emisyonu -İş Sağlığı ve Güvenliği -Tehlikeli Yıkım Atıkları -Gürültü ve Titreşim -Zemin, Yapı ve Komşu Yapılarla İlgili Riskler -Kamu Hizmetleri Açısından Riskler

Bu bağlamda, önemli risk unsurlarından biri de yıkım sonucu ortaya çıkacak tehlikeli atıkların (asbest, PCB, kurşun, florasan vb) çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkisidir. Bu yazıda ise sadece asbest ve asbest maruziyeti üzerinde durmaya çalışılacaktır.

Asbest, dünyadaki birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de başta inşaat/yapı malzeme sektöründe olmak üzere sanayide önemli oranda kullanılmış tehlikeli bir malzemedir. Her ne kadar bugün itibarıyla ülkemizde asbest üretimi, ithalatı ve endüstriyel kullanımı yasaklanmış^[6] olsa da, yasağın başladığı **2011 yılına kadar ülkemize 1.200.000 Ton asbest hammaddesi ithal edilmiştir.**

Söylenildiği gibi bugün itibarıyla ülkemizde asbest yasak olmakla birlikte **değişik endüstriyel ürünlerde kullanılan asbest hayatta dolaşımını ve varlığını devam ettirmekte; ve bunun bir bölümü de binalarda karşımıza çıkmaktadır.**

Ülkemizde 2011 yılından önce inşa edilmiş yapıların tavan, duvar, kirişler ve kolonları üzerinde püskürtülmüş halde veya kazan ve ısıtma borularında izolasyon kaplaması, vinil ve marley zemin

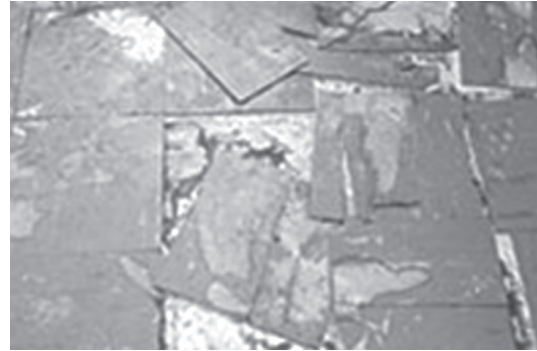
kaplamaları, oluklu çatı kaplamaları gibi değişik bölümlerinde asbestin kullanıldığı bilinmektedir (Resim 1). Bu nedenle asbestli malzemelerin kullanıldığı yapıların yıkımı veya asbestli bölümlerinin tadilatı gündeme geldiğinde, faaliyete başlamadan önce asbestin bulunup bulunmadığına ilişkin gerekli analizlerin yapılması gerekmektedir.

(a) <https://www.ablehomeinspection.com/services/asbestos/>

(b) <http://horshamexcavations.com.au/asbestos.html>

(c) <http://www.mesothelioma.com/asbestos-exposure/products/floor-tiles.htm>

Resim 1: Bir yapıdaki asbestli bölümlere örnekler. a)Boru İzolasyonu b)Çatı kaplama c)Taban kaplamasında

Bu gereklilik yürürlükte olan “Asbestle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik”^[7] ile “Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği”nde^[8] açık olarak tanımlanmış ve yıkım müteahhidi ile mal sahibi açısından yerin getirilmesi gereken sorumluluklar tanımlanmıştır. Günümüzdeki yıkımlarda bu düzenlemelerin gerektirdiği asbest güvenliği hizmetlerinin yerine getirildiğini söylemek mümkün değildir. Ancak çok sınırlı sayıda Belediye, örneğin Kadıköy Belediyesi, yıkım başvurularında asbest araştırması istemektedir.

Bilindiği gibi, asbest lifleri havada serbest ve solunur hale geldiklerinde tehlikelidir. Asbest güvenliği sağlanmamış yıkımlarda gerek yıkım işleri sırasında oluşacak tozuma (araya ve girmeli) gerekse yıkım şantiyesinde bekleyen moloz/enkaz malzemenin veya yıkım atıklarının araçlarla deponi alanlarına taşınması sürecinde tozuma ile asbest lifleri çevreye yayılmaktadır. Bu durumda sadece yıkım işinde çalışanlar değil yıkım şantiyesi çevresindeki binalarda ve sokaklarda yaşayan ve bulunanlar asbest maruziyeti ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu, kentsel dönüşümün yaratabileceği en büyük risk unsurlarından biridir.

Yapılan araştırmalara göre **“170 ton asbestin yaratacağı maruziyetin bir mezotelyoma [asbest maruziyetine bağlı olarak plevrada (akciğer zarı) görülen tümör] vakasına neden olabileceği”**^[9] belirlenmiştir. Ülkemizde yaklaşık 1.200.000 ton asbestin endüstriyel kullanımının gerçekleştiği gözönüne alınır ise, başta yıkım olmak üzere asbestli çalışmalarda gerekli önlemler alınmadığı takdirde, bu miktar asbestin yaratacağı maruziyetler **7000 yeni mezotelyoma vakasına neden olabilecektir.**

Yarattığı sağlık riskleri nedeniyle asbest günümüzde ülkemizde, başta AB olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, yasaklanmıştır. Ancak bu durum asbestin yaratacağı risklerden kurtulduğumuz anlamına gelmemektedir. Çünkü asbestli malzemeler yaşamda dolaşmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, ister kentsel dönüşüm ister farklı bir amaç için olsun yıkılacak yapılarda, yalıtım ve kaplama malzemesi olarak asbest olup olmadığı, teknik bir ifadeyle “asbest envanteri”, belirlenmeden ve varsa gerekli önlemler eşliğinde asbestin sökümü ve bertarafı sağlanmadan ana yıkıma başlanmasına izin verilmemelidir. Bu bakış açısının, sadece “ulusal asbest kontrol stratejisinin” veya “yıkımda tehlikeli

atık yönetim sisteminin” bir parçası olarak değil, aynı zamanda kentsel dönüşümün sürdürülebilirliğinin de bir gereği olarak kabul edilmelidir. Mahallemizde ya da sokağımızda, kısaca yaşam çevremizde artık daha sık görmeye başladığımız yıkımların doğru yönetilmediği sürece “çevre sağlığı ve güvenliği” açısından risk oluşturacağı unutulmamalıdır^[10].

Kaynaklar

- [1] BAYRAKTAR, Erdogan. 2013 yılı Bütçe Konuşması
 - [2] <http://www.csb.gov.tr/projeler/alo181/index.php?Sayfa=haberdetay&Id=11138>
 - [3] ÖZCAN, A., Ekolojik Temele Dayalı Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Malatya Kent Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme,
 - [4] Doç. Dr. KOCABAŞ, A., Yeşil Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm: Kavramsal Çerçeve Ve Uygulama Araçları, 24. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, Bursa TMMOB Mimarlar Odası,
 - [5] İş Sağlığı Ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği (26.12.2012- 28509 R.G.)
 - [6] Bazı Tehlikeli Maddelerin, Müstahzarların Ve Eşyaların Üretimine, Piyasaya Arzına Ve Kullanımına İlişkin Kısıtlamalar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (29.08.2010-27687 RG)
 - [7] Asbestle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (25.01.2013-28539 RG)
 - [8] Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (18.03.2010-27471 RG)
 - [9] Allen, L. K., Asbestos and mesothelioma: Worldwide trends, Elsevier, Lung Cancer (2005) 49S1, 53-58
 - [10] Yıkımlarda asbest güvenliği ve asbest maruziyeti konularında çok sayıda yayına, sunuma veya köşe yazısına ulaşmak mümkün. İlgili duyanlar açısından aşağıda başvurulacak birkaç kaynağı belirtmek istiyorum ancak çok daha fazlasının mevcut olduğunu belirtmek kaydıyla;
- PANEL: Kentsel Dönüşüm Kapsamındaki Yıkımlarda Asbest Sorunu (http://www.mmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=40150&tipi=2&sube=10#.Vt_Ue_mLSM8)
- Türkiye Asbest Kontrolü Stratejik Planı <http://kanser.gov.tr/Dosya/ar-ge/asbest.pdf>
<http://www.esrefatabey.com.tr/>